

Un vericle de plata amb models de l'escultor Pere Costa per a la Cartoixa d'Escaladei (1727-v. 1730)

RESUM

Aportació de documents inèdits relatius a la construcció d'un vericle de plata daurada encarregat pel prior de la cartoixa d'Escaladei, dom Francesc Vidal, amb la col·laboració del prior de la cartoixa de Montalegre, dom Agustí Massot. El text es complementa amb un comentari sobre la personalitat del conegut escultor Pere Costa, autor dels models, i inclou una aproximació a la biografia de l'argenter Joan Mas, principal artífex del vericle.

RESUMEN

Aportación de documentos inéditos relativos a la construcción de una custodia de plata dorada encargada por el prior de la cartuja de Escaladei, dom Francesc Vidal, con la colaboración del prior de la cartuja de Montalegre, dom Agustí Massot. El texto se complementa con un comentario sobre la personalidad del conocido escultor Pere Costa, autor de los modelos, e incluye una aproximación a la biografía del platero Juan Mas, principal constructor de la custodia.

ABSTRACT

Provision of unpublished documents relating to the gilded silver monstrance construction commissioned by dom Francesc Vidal, prior of Charterhouse of Escaladei, with the help of dom Agustí Massot, prior of Charterhouse of Montalegre. A comment about the personality of well-known sculptor Pere Costa, author of models, complements the paper, which includes an approach to the biography of silversmith Joan Mas, monstrance main constructor.

Carles Dorico i Alujas

Historiador de l'art (Badalona, 1943). De formació inicialment tècnica, l'any 1974 es llicencià en Història de l'Art a la Universitat de Barcelona. Ha desenvolupat la major part de la seva activitat professional en el camp de l'edició. En l'àmbit de la recerca, ha centrat el seu interès en l'escultura barroca catalana, particularment en l'obra dels escultors vigatans Pau i Pere Costa. També ha realitzat algunes incursions en l'argenteria de l'època.

Un vericle de plata amb models de l'escultor Pere Costa per a la Cartoixa d'Escaladei (1727-v. 1730)

Carles Dorico i Alujas. *carles.dorico@gmail.com

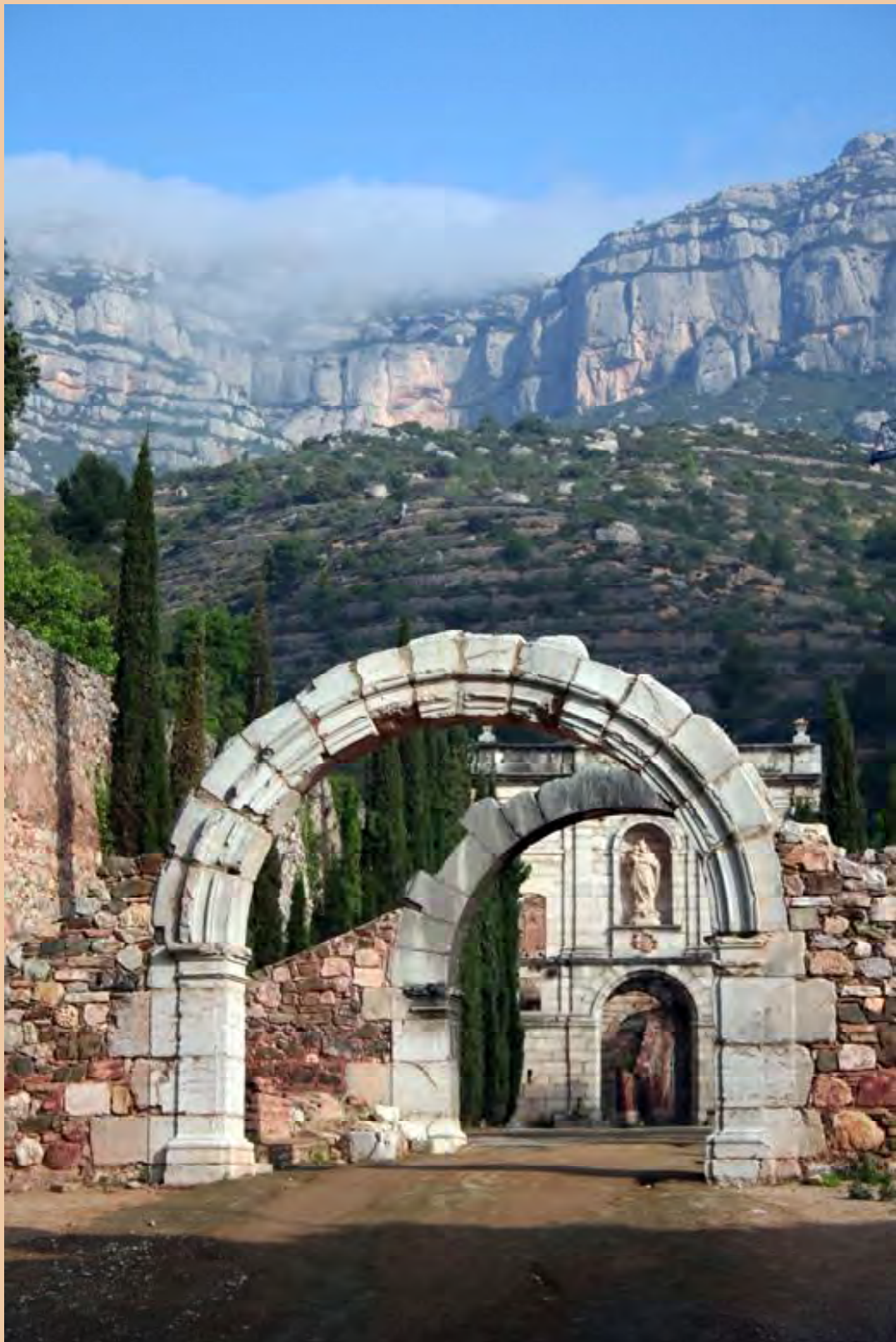
Paraules clau: vericle, custòdia, argenteria, model, cartoixa, Escaladei, Montalegre, Joan Mas, Pere Costa, Joan Baptista de la Seca

L'aspecte que l'església de la cartoixa d'Escaladei i les edificacions annexes presentaven a l'inici del segle XIX era el resultat de les transformacions que el conjunt medieval experimentà en el transcurs del segle XVII. Les principals reformes que llavors es portaren a terme consistiren en l'adequació de la decoració del temple al gust barroc i la construcció de la capella del sagrari darrere del presbiteri, obra que quedà enllestida els últims anys del segle XVII.

Les característiques d'ambdós edificis, que com tota la cartoixa han arribat als nostres dies molt malmesos, les coneixem principalment gràcies a la descripció que en féu Jaime Villanueva, un religiós i acadèmic que visità Escaladei a l'inici del segle XIX, abans que el recinte fos saquejat i reduït a ruïnes. Sorpren, tanmateix, que tot i l'admiració que despertà en el viatger la sumptuositat de l'esmentada capella del sagrari i, particularment, del tabernacle que s'alçava al centre de l'espai, no dedicà ni tan sols un breu comentari a l'ostensori que sens dubte allotjava per tal d'exposar el Santíssim Sagrament.¹

A les següents línies documentarem la construcció d'un vericle de plata daurada que, tan per la data en què es contractà com per les característiques que es dedueix que havia de tenir, es pot pensar que estava destinat a ocupar el tabernacle de la referida capella. Convé fer notar que a la documentació dels segles XVII i XVIII s'acostuma utilitzar el terme «vericle» amb un significat més ampli que el que s'ha imposat amb el temps. Avui únicament anomenem «vericle» el recipient format per dos cercles de cristall voltats per un marc d'or que es col·loca al centre de la custòdia per exposar l'hòstia. En canvi, en el passat era freqüent referir-se amb aquest terme a un tipus de custòdia format pel vericle pròpiament dit —sovint envoltat per raigs rectes o ondulats—, per un peu que el sustentava i per una base sobre la qual descansava tot el conjunt.

Modernament, les custòdies que responen a la descripció que acabem de fer reben el nom de «custòdies portàtils» per distingir-les dels grans aparells d'orfebreria dins dels quals a vegades se les situa i que s'anomenen «custòdies de seient». Altrament, les custòdies portàtils que presenten el vericle rodejat de decoració radiant també es denominen «custòdies de sol». Tot i el predomini dels termes «custòdia portàtil» i «custòdia de sol» en els textos actuals, en l'exposició que segueix hem optat per mantenir la paraula «vericle», tant perquè és la que figura en els documents relatius a la custòdia destinada a Escaladei i a moltes altres custòdies contemporànies de característiques semblants, com per divulgar l'accepció que el terme tenia a l'època del barroc, generalment absent de diccionaris i publicacions especialitzades.²

Accés al recinte de la cartoixa d'Escaladei i façana de la Mare de Déu; al fons, el Montsant.
(Fotografia: Carles Brull.)

Els impulsors de l'obre del vericle

Des de l'any 1713 fins a la dècada de 1730 dom Agustí Massot i dom Francesc Vidal exerciren alternativament el priorat a les dues cartoixes situades en territori català: Montalegre i Escaladei. Agustí Massot, nascut el 1675 i profés de Montalegre, fou prior d'aquesta cartoixa de 1713 a 1721, d'Escaladei de 1721 a 1726 i altra vegada de Montalegre de 1726 a 1732. Francesc Vidal, més gran

Portalada exterior de la capella del sagrari, construïda darrere del presbiteri de l'església de la cartoixa d'Escaladei. (Fotografia de l'autor.)

que l'anterior i profés d'Escaladei, fou prior de l'esmentada cartoixa de 1716 a 1721, de Montalegre de 1721 a 1726 i novament d'Escaladei de 1726 a 1738.³

No seria estrany que les gestions per a la construcció del vericle les hagués començat dom Agustí Massot en temps del seu priorat a Escaladei i que, en traslladar-se a Montalegre l'any 1726, hagués cedit la iniciativa del projecte a dom Francesc Vidal. Fos quina fos la participació d'Agustí Massot en els prolegòmens de l'obra, consta documentalment que el dia 31 d'agost de 1727 dom Francesc Vidal li escrigué una carta des d'Escaladei atorgant-li la facultat de formalitzar l'encàrrec de la feina.

L'autorització podria obeir al desig del prior d'Escaladei d'evitar el desplaçament d'un monjo de la cartoixa o d'ell mateix a Barcelona, on s'havien de tancar els tractes amb l'argenter escollit per portar a terme l'obra i amb l'escultor encarregat de fer els models que aquell hauria de seguir. També pot ser que la implicació d'Agustí Massot en els treballs que s'havien realitzat uns anys abans a Escaladei, particularment en el tabernacle de la capella del sagrari, haguessin aconsellat delegar en el recentment nomenat prior de Montalegre les negociacions prèvies a l'inici de l'obra del vericle.

Altrament, no es pot oblidar la ingent activitat que dom Agustí Massot desenvolupà a les diverses cartoixes on estigué destinat, unes vegades amb la finalitat d'engrandir i millorar les instal·lacions i d'altres amb la de renovar la decoració o d'enriquir els ornaments. L'ampli abast d'aquesta activitat, de la qual figura una minuciosa descripció en un dels volums de sermons que el monjo deixà escrits,⁴ cal suposar que li proporcionà una experiència que feia d'ell una persona força adequada per tractar amb els artífexs que s'havien de fer càrrec de l'obra.

Contractació dels treballs d'argenteria

El dia 5 de setembre de l'any 1727, dom Agustí Massot —en nom de dom Francesc Vidal— i l'argenter barceloní Joan Mas es reuniren a casa del notari Jaume Sayós i signaren el contracte mitjançant el qual l'artífex s'obligà a construir el vericle repetidament esmentat.⁵ En primer lloc es convingué que Joan Mas faria la peça «de la forma que's troba lo dibuix fet per rahó de dit verigle [...] y segons lo modelo que del dibuix se li entregarà». Encara que en el document no s'indica el nom de l'autor del dibuix ni del model (o dels models), com veurem més endavant tota la responsabilitat del projecte l'assumí l'escultor vigatà Pere Costa, llavors domiciliat a Barcelona.

En una altra clàusula del contracte, l'argenter es comprometé a tenir la feina acabada en el transcurs de l'any 1729 i, a continuació, el prior de Montalegre —sempre en nom del prior d'Escaladei— feu constar que la cartoixa tarragonina es faria càrrec del subministrament de la plata necessària per construir el vericle i de l'or que faria falta per daurar-lo. Igualment es convingué que la remuneració de Joan Mas es calcularia d'acord amb el pes de la plata utilitzada i que l'import total se li satisfaria en tres terminis, els dos primers de 500 lliures i l'últim de la quantitat que completaria el cost total de la feina.

Una vegada detallades les condicions que havien de regir l'execució de l'obra, Joan Mas presentà com avaladors els argenters barcelonins Francesc Domènech i Joan Baptista de la Seca.

És possible que —com succeïa amb freqüència quan els avaladors i el titular d'un contracte exercien el mateix ofici— els dos avaladors citats en el document haguessin pactat prèviament amb Joan Mas compartir el treball, cosa que sabem amb certesa que havia fet Joan Baptista de la Seca.

Finalment es deixà constància que, en el cas de fer-se visurar el vericle abans d'efectuar el darrer pagament, ambdues parts es comprometien a no demanar l'opinió ni de Francesc i Josep Tramulles, pare i fill, ni de Joan Matons i Joan Baptista Matons, també pare i fill, tots quatre argenters de Barcelona.

Contractació de la construcció dels models

No fou fins al dia 23 de l'esmentat mes de setembre que el mateix notari que havia redactat el contracte relatiu als treballs d'argenteria també estengué el document amb el qual s'encarregà a Pere Costa la construcció dels models que Joan Mas hauria de seguir. El tràmit —com el que s'havia realitzat uns dies abans— comptà amb la presència de dom Agusti Massot, mentre que Pere Costa, potser perquè en aquelles dates no es trobava a Barcelona, tardà prop de dues setmanes a acudir a casa del notari a estampar la seva signatura en el document.⁶

Malgrat que en el contracte es pot llegir que l'escultor vigatà s'obligava a fabricar «un modello del vericle», convé fer notar que, per elaborar una peça de l'envergadura de la que ens ocupa, l'argenter necessitava disposar de diversos models, cada un dels quals adequat a les variades característiques dels components del conjunt. Sense descartar la possibilitat que Pere Costa hagués de fer un model global del vericle per tal de donar-ne una idea més fidel que la que podia proporcionar un dibuix, el mateix text del document permet deduir que el treball encarregat a l'escultor tenia un abast més ampli.

A la primera clàusula del contracte, al temps que repetidament es fa referència al model com si es tractés d'una unitat, també s'indica que «lo qual modello ha de ser part de fusta y part de sera, segons se requirirà o necessitarà per poder-se fabricar sobre de plata». Amb aquesta condició s'al·ludeix implícitament a la diversitat de la feina de l'escultor. Cal interpretar que Pere Costa havia de construir un cert nombre de models per repussar aquelles parts del vericle que s'haguessin de treballar amb aquesta tècnica, és a dir, «fabricar sobre de plata». També es pot suposar que havia de fer determinats models adaptats a la tècnica de la fosa, procediment que és molt probable que s'hagués d'aplicar per obtenir alguna de les parts.

A la mateixa clàusula es féu constar que Pere Costa assumiria el cost de tota la fusta, la cera i la resta de materials necessaris per portar a terme la feina i que tindria acabada aquesta abans de final d'any. A la clàusula següent s'establí que el preu dels models seria de 168 lliures, quantitat que l'escultor rebria en tres terminis de 56 lliures cada un: el primer a l'inici de l'obra, el segon quan la feina estigués a mig fer i l'últim després que aquella quedés totalment enllestida. Sabem que les primeres 56 lliures foren abonades a l'escultor el mateix dia de la signatura del contracte,⁷ però ignorem quan rebé els altres dos pagaments, si bé la informació que tenim sobre el progrés de la fabricació del vericle permet pensar que fou abans de 1730.

Evolució de la construcció del vericle

En un document estès davant del notari Miquel Cabrer el 21 de setembre del referit any 1730 consta que, uns dies abans de la signatura del contracte amb el qual s'havia adjudicat la construcció del vericle a Joan Mas l'any 1727, l'argenter havia arribat a un acord de col·laboració amb un dels seus avaladors, el també argenter Joan Baptista de la Seca.⁸ Segons els termes de l'acord assolit en aquell temps, els dos artífexs s'ocuparien conjuntament de la fabricació del vericle i es repartirien equitativament les quantitats que en el futur la cartoixa d'Escaladei destinaria al pagament del treball efectuat. Pel que fa a l'altre avalador, Francesc Domènech, no hi ha cap indici que permeti pensar que hagués arribat a participar en l'obra, potser per raó de la seva avançada edat i precària salut.⁹

En el període comprés entre el mes de setembre de l'any 1727 i el mateix mes de l'any 1730, Joan Mas i Joan Baptista de la Seca es dedicaren amb regularitat a la construcció del vericle, encara que a un ritme que no els permeté deixar la feina enllestida abans d'acabar l'any 1729, com Joan Mas havia promès inicialment. Tot i el retard acumulat pels dos artífexs, el mes de setembre de 1730 el procurador d'Escaladei ja havia fet efectiu un pagament de 500 lliures en concepte de primer termini i un altre de 400 lliures a compte del segon.

Contràriament a allò que els dos argenters havien convingut l'any 1727, ambdues quantitats les havia rebut Joan Mas, com també la plata i l'or necessaris per a l'execució de la feina. Ignorem quina fou la causa d'aquesta irregularitat, però tot i perjudicar els interessos de Joan Baptista de la Seca no sembla que hagués provocat cap enfrontament digne d'esment entre els dos artífexs. L'opció que aquests adoptaren per regularitzar la situació fou establir un segon acord que formalitzaren amb el document de data 21 de setembre de 1730 citat a l'inici del present apartat.

En el nou acord, els dos argenters es comprometeren a no rebre cap pagament del procurador d'Escaladei des de la data de la signatura del document fins a deixar enllestit el vericle, i Joan Mas acceptà que totes les futures trameses de plata i d'or es fessin a Joan Baptista de la Seca. Acabada l'obra, aquest rebria l'import que llavors romandria pendent de liquidació i, tot seguit, cada artífex elaboraria una relació dels treballs realitzats per tal de poder destinar a cada un d'ells la quantitat que li correspongués. En previsió de possibles desacords, es convingué que, arribat el cas, es nomenarien experts que dictaminarien, amb un veredictes d'obligat compliment, quant hauria de cobrar cada argenter.

No disposem de cap altra informació sobre la progressió de la feina ni sobre els pagaments finals que Joan Mas i Joan Baptista de la Seca reberen. Tanmateix, l'avançat estat en què es trobava el treball quan els dos argenters signaren l'acord que acabem de referir, permet aventurar que no transcorreria gaire temps abans que el vericle quedés totalment enllestit i passés a ocupar el lloc que tenia assignat a la cartoixa d'Escaladei.

Característiques del vericle i valoració de l'obra

Les breus descripcions del vericle que figuren en els contractes signats per l'escultor responsable del projecte i per l'argenter encarregat de portar-lo a terme no aporten suficient informació per

conèixer amb detall l'estructura de l'obra. Tot i això ens permeten saber que el conjunt tenia una alçada de 7 pams i mig (prop de 1,50 metres), i que estava compost pel vericle pròpiament dit, situat en el lloc més elevat de la peça; per una urna, que ocupava l'espai immediatament inferior; per un peu, i cal pensar que per un basament.

La grandiositat de l'obra sens dubte es realçava amb una decoració exuberant, de la qual la informació que n'ha transcendit també és molt escassa. Tanmateix, consta que el cercle on es mostrava el Santíssim Sagrament estava envoltat per un sol radiant, com era habitual en els ostensoris de l'època. Ateses les dimensions de la peça, els raigs —treballats per ambdues cares— potser adoptaven alternativament forma recta i ondulada, i alguns tal vegada tenien un estel a l'extrem, recursos decoratius que s'observen en molts altres vericles de l'època.

L'urna sobre la qual s'alçava el sol presentava un relleu historiat a la cara frontal i un altre relleu, igualment historiat, a la cara posterior, ambdós probablement de caràcter simbòlic. En el peu o en el basament s'hi podien veure dues targes: la frontal decorada amb les armes d'Escaladei i la posterior, amb un motiu que ignorem, potser també heràldic. Cal suposar que en tots aquests elements no hi faltaven els angelets i els motius arquitectònics, geomètrics i vegetals, com era propi de les obres barroques. D'altra banda, consta que tot el conjunt era daurat, inclòs l'interior de l'urna.

Escut d'Escaladei esculpit al brollador situat al centre del claustre menor o de Recordationis de la cartoixa. (Fotografia de l'autor.)

Detall de l'urna de sant Bernat Calbó: àngel construït per Joan Matons amb model de Pere Costa. (Catedral de Vic. Fotografia de l'autor.)

Per tenir una idea aproximada del lloc que el vericle —d’haver arribat fins als nostres dies— ocuparia en el context de l’orfebreria barroca catalana podem comparar algunes de les dades relatives a la peça exposades fins aquí amb les dades equivalents d’una de les obres més admirades de l’època: l’urna funerària de sant Bernat Calbó, treballada per Joan Matons i conservada a la seu de Vic.¹⁰ La comparació és escaient perquè l’urna i el vericle són produccions gairebé contemporànies. L’urna es construï fonamentalment amb models de Pere Costa contractats l’any 1722 i el vericle amb models del mateix escultor contractats menys de cinc anys després. A més, Joan Matons no posà fi a l’accidentada fabricació de l’urna fins al 1728, any en el qual la construcció del vericle ja s’havia iniciat.

Pel que fa als models, el preu pactat amb Pere Costa per a la construcció dels de l’urna de sant Bernat Calbó sabem que fou de 155 lliures, quantitat que en sumar-li el cost d’un model fet per Joan Roig abans de la intervenció de l’escultor vigatà s’aproparia a les 186 lliures. Les 168 lliures que, com hem vist, es convingué pagar també al mateix Pere Costa per a la construcció dels models del vericle d’Escaladei no queden lluny de la suma esmerçada en els models d’una obra tan rellevant com l’urna de sant Bernat.

Quant al cost del treball dels argenters, la comparació resulta més difícil, tant per la dispersió dels pagaments fets a Joan Matons per la construcció de l’urna com per la impossibilitat de conèixer l’import total satisfet pel procurador d’Escaladei a Joan Mas i Joan Baptista de la Seca per l’obra del vericle. Segons els comptes passats pel capítol de Vic amb Joan Matons després de més de vint anys de tensa relació, els canonges acceptaren pagar per la feina prop de 2.100 lliures.¹¹ Altrament, per aproximar-nos a la quantitat abonada als dos argenters que s’ocuparen de l’obra del vericle hem de partir dels dos pagaments que coneixem, incrementar el segon fins arribar a la xifra promesa en el contracte i suposar que el tercer seria lleugerament superior als dos anteriors. Amb aquest càlcul s’obté un cost total de la feina situat per sobre de les 1.500 lliures, una quantitat que, tot i ser inferior a la pagada a Joan Matons per l’urna de sant Bernat Calbó, és pròpia d’una gran obra.

L’escultor Pere Costa i l’argenteria

L’escultor Pere Costa, nascut a Vic l’any 1693, era fill del també escultor Pau Costa. Es formà a Barcelona al costat dels artistes de la cort de l’arxiduc Carles d’Àustria i l’any 1712 esdevingué mestre del gremi de la ciutat. Durant uns anys s’integrà al taller del seu pare i treballà a les obres que aquest tenia en curs a diferents indrets de Catalunya. Vers el 1720 s’instal·là a Barcelona i, encara que seguí vinculat professionalment a Pau Costa mentre aquest visqué, emprengué diverses obres per compte propi que aviat li reportaren un considerable prestigi. Fins a l’any 1735 mantingué obert el taller barceloní, des del qual sovint s’ocupà d’encàrrecs procedents d’altres poblacions del Principat, principalment de Girona. Quan deixà Barcelona s’establí a l’Aleixar, més endavant residí una llarga temporada a Cervera i, després de passar per Vic, retornà a Barcelona l’any 1754.¹²

Pere Costa contribuï decisivament amb els seus dissenys a l’evolució de la retaulística catalana amb l’adopció d’un model de retaule d’estructura netament arquitectònica i decoració classicitzant

que fou seguit per la majoria d'escultors de l'època. La primera obra d'aquestes característiques que executà fou el desaparegut retaule major de l'església del convent barceloní de Santa Maria de Jonqueres, construït entre els anys 1721 i 1723. Posteriorment aplicà el mateix esquema a molts altres retaules, dels quals avui encara podem contemplar el retaule major de l'església parroquial de l'Aleixar (1733-1737) i el de l'església de Sant Sever, de Barcelona (1754-1755).

També destacà en el camp de l'arquitectura, amb projectes com el de la portalada de l'església de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, traçat l'any 1728 i construït pel mateix Pere Costa poc

Traça de la portalada de l'església de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, original de Pere Costa. (Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, Barcelona. Fotografia de l'autor.)

Portalada de l'església de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona: al·legoria de la Caritat, obra de Pere Costa. (Fotografia de l'autor.)

després, i el de l'acabament de la façana de la catedral de Girona, parcialment executat l'any 1733. Ambdues obres, a més, integren estàtues de pedra que foren cisellades pel mestre vigatà i que ofereixen una bona mostra de l'habilitat d'aquest en el treball de la pedra. Igualment mereixen un comentari els amplis interessos intel·lectuals de l'escultor, orientats principalment al l'estudi de la història i l'heràldica, disciplina aquesta última sobre la qual escrigué i il·lustrà una extensa obra titulada «*Nobiliario catalán*».

Tot i que el disseny de peces d'orfebreria i la construcció dels models necessaris per portar-les a terme ocupen un lloc secundari en el conjunt de la producció de Pere Costa, és pertinent dedicar unes línies a aquests aspectes de l'activitat de l'escultor, atesa la relació que guarden amb el tema del present article. El primer treball de les característiques esmentades i potser el més important que Pere Costa realitzà són els models de l'urna de sant Bernat Calbó, als quals ja ens hem referit més amunt. Val a dir que, en tractar-se d'una obra iniciada molt abans de la intervenció de l'escultor, és probable que, quan aquest es féu càrrec de la construcció dels models l'any 1722, les línies generals del disseny ja estiguessin definides.¹³

Posteriorment, Pere Costa inicià la construcció dels models de fusta d'un vericle destinat al convent barceloní de Jonqueres, feina per la qual el procurador de dit convent li pagà 67 lliures i 4 sous l'any 1726.¹⁴ Un any després, alhora que —com ja hem vist— estava ocupat en la construcció dels models del vericle de la cartoixa d'Escaladei, també construï els models de quatre reliquiaris per a la sagristia de la cartoixa de Montalegre, peces que obrà en plata l'argenter Francesc Martorell.¹⁵ El mateix any 1727, el capítol de la seu de Tortosa li encarregà la construcció d'una «*urna de madera y demàs dependientes de aquella tocante al officio de maestro escultor, la qual urna ha de servir por poner el reliquiario de la Santa Cinta*», treball que fou valorat en 32 lliures. Aquesta urna, que s'ha conservat fins als nostres dies, la fabricaren en plata els argenters barcelonins Francesc i Josep Tramulles.¹⁶

L'última actuació coneguda de l'escultor vigatà que es pot vincular a l'argenteria és la traça d'unes palmatòries que el capítol de la seu de Girona li encarregà l'any 1731. Aquestes palmatòries estaven destinades a dues columnes situades davant de l'altar major i s'havien de construir de ferro i després cobrir de plata.¹⁷ El fet que a partir de l'any 1731 no es pugui assignar a Pere Costa cap altra feina de la naturalesa de les que hem esmentat fins aquí pot ser conseqüència de l'allunyament de l'escultor de Barcelona, amb la consegüent pèrdua de l'opció d'accedir als encàrrecs que sorgien a la ciutat, llavors el centre de producció d'orfebreria més actiu del Principat. Tanmateix, no es pot descartar la possibilitat que noves troballes documentals permetin ampliar el catàleg d'obres de plata realitzades amb la col·laboració del mestre vigatà fora de l'àmbit barceloní.

El caràcter innovador de les propostes artístiques que Pere Costa defensà en totes les facetes de la seva activitat li valgueren ser el primer artista català en ostentar el grau d'acadèmic de mèrit de la *Real Academia de las Tres Bellas Artes de San Fernando*, distinció que la institució madrilenya li atorgà l'any 1754. L'últim període de la vida de l'escultor transcorregué a Berga, on es traslladà per construir el retaule major de l'església parroquial de la vila. Morí a la mateixa vila de Berga l'any 1761, quan tot just havia posat fi a la feina que l'hi havia portat.

Aproximació a la biografia de l'argenter Joan Mas

L'argenter Joan Mas nasqué probablement a Barcelona vers l'any 1690.¹⁸ Era el fill més gran d'un altre argenter també de nom Joan Mas¹⁹ i, per part de mare, estava emparentat amb la nissaga d'argenters de cognom Ros, alguns membres de la qual gaudiren d'un notable prestigi professional. Potser per posar de manifest aquest vincle familiar, el jove Joan Mas a vegades consignava el cognom matern a continuació del patern, com es pot veure en el llibre de passanties del gremi.²⁰ L'any 1712 es casà amb Mònica Bruguera, filla de Bartomeu Bruguera, un argenter barceloní de folgada posició econòmica que dotà amb generositat la contraent.²¹

Sembla que Joan Mas (i Ros) realitzà l'aprenentatge en el taller del seu pare, amb el qual possiblement col·laborà com a fadrí en algunes de les feines que aquest portà a terme. Entre les obres que cronològicament podrien haver estat fruit del treball conjunt de pare i fill figuren sis canelobres de plata de quatre pams d'alçada que el capítol de la seu de Vic encarregà al pare el mes de juny de l'any 1720.²² Tres mesos després, Joan Mas, pare, avalà Joan Matons en el contracte que aquest signà compromentent-se a posar fi a la construcció de l'urna de sant Bernat Calbó.²³ No seria estrany que tant el pare com el fill s'integressin tot seguit a l'equip de col·laboradors del titular del contracte i tampoc ho seria que, amb el pas del temps, la relació entre els tres argenters esdevingués

Calze decorat amb querubins i detalls florals en esmalt dibuixat per Joan Mas, pare, en el llibre de passanties del gremi d'argenters de Barcelona el dia 11 d'agost de 1682. (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.)

Calze decorat amb els atributs de la Passió dibuixat per Joan Mas (i Ros) en el llibre de passanties del gremi d'argenters de Barcelona el dia 14 de juliol de 1722. (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.)

Empunyadura d'espasa dibuixada per Joan Baptista de la Seca en el llibre de passanties del gremi d'argenters de Barcelona el dia 20 de juny de 1717. (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.)

conflictiva. Aquesta hipotètica manca d'enteniment podria ser la causa de la negativa a acceptar que Joan Matons i el seu fill Joan Baptista fossin designats experts en una possible visura del vericle destinat a Escaladei, oposició que hem esmentat més amunt en tractar de la contractació dels treballs d'argenteria de la peça.

Joan Mas, pare, morí el mes de juliol de l'any 1721²⁴ i Joan Mas (i Ros), designat hereu universal, es féu càrrec tant del taller com de la majoria de bens del difunt.²⁵ Per tal de regularitzar la seva situació al front del negoci familiar, el jove argenter sol·licità ben aviat ingressar al gremi i el dia 14 de juliol de 1722 li fou concedida la mestria. Com a prova de la seva habilitat presentà un calze daurat i decorat amb els atributs de la Passió, del qual es pot veure un dibuix en el llibre de passanties del gremi.²⁶

La producció de Joan Mas (i Ros) és, ara per ara, poc coneguda, però no és gens probable que les obres d'aquest artífex arribessin al nivell assolit pels argenters més destacats de l'època, com podrien ser Bonaventura Fornaguera o el repetidament citat Joan Matons. Tot i això, cal reconèixer a Joan Mas el mèrit d'haver portat a terme una obra de la importància del vericle d'Escaladei, que, com hem vist, construï a partir de 1727. No es pot pensar que la participació de Joan Baptista de la Seca en la fabricació de la peça incidís de forma significativa en la qualitat del treball, ateses les limitacions que s'intueix que tenia aquest argenter.²⁷

Quan Joan Mas es disposava a començar l'obra del vericle i, per aquest motiu, probablement estava en contacte amb dom Agustí Massot —arribat poc abans a Montalegre des d'Escaladei—, el nou prior li encarregà un marc de plata per a una làmina original de l'argenter Francesc Via que representava la Mare de Déu de Montserrat. L'estampa procedia de la cartoixa tarragonina, on, després de morir-hi aquest argenter l'any 1724, s'havia trobat entre les seves pertinences.²⁸ Dos anys després, Agustí Massot havia obtingut el consentiment dels marmessors de Francesc Via per emportar-se la làmina a Montalegre i, abans d'acabar l'any 1727, ja es podia veure col·locada en el seu nou marc.²⁹

L'estat actual de les investigacions no permet aportar cap informació sobre l'activitat que desenvolupà Joan Mas en els deu anys que seguiren a l'acabament del vericle d'Escaladei. Tal vegada emprengué alguna obra per compte propi o, més probablement, compartí feines amb altres argenters, com havia fet amb Joan Baptista de la Seca i sabem que tornà a fer l'any 1740. El 28 de setembre d'aquest any es presentà, juntament amb diferents argenters, com avalador del també argenter Jaume Santpere en el contracte que aquest signà amb els obrers de l'església barcelonina de Santa Maria del Pi per a la construcció d'una imatge de plata de santa Eulàlia.³⁰ El dia següent, tant el principal com els avaladors signaren un document notarial en el qual reconegueren haver rebut de dits obrers una elevada quantitat de diners per tal de comprar la plata necessària per portar a terme l'obra, senyal inequívoc que tots ells estaven implicats en la construcció de la imatge.³¹

Sembla que Joan Mas passà els últims anys de vida en una situació d'extrema pobresa, com declararen sota jurament els cònsols del col·legi d'argenters l'any 1745 a petició d'aquell. Una nova menció als greus problemes econòmics que aclaparaven Joan Mas es troba a la relació que el col·legi presentà per al pagament del cadastre personal corresponent a l'any 1749. A les relacions posteriors no apareix cap altra referència al mestre, probablement perquè no tardà en morir.³²

La desaparició del vericle

Bona part de les adversitats que assolaren Escaladei en el segle XIX —des de l'any 1808 fins a la total ruïna de la cartoixa esdevinguda després de 1835— foren divulgades a principi del segle passat pel canonge Gaietà Barraquer i Roviralta en dues conegudes obres dedicades a la situació de les cases de religiosos de Catalunya en aquella època. Més recentment, altres autors han contextualitzat les notícies donades pel canonge i les han ampliat amb el resultat de les seves investigacions, però a cap de les diverses obres que s'han ocupat dels darrers anys d'Escaladei no es fa referència a la sort que correu el vericle construït per Joan Mas i Joan Baptista de la Seca, malgrat tractar-se d'una peça que, més enllà del valor artístic que se li pot atribuir, tenia un elevat valor material.³³

Barraquer i Roviralta no pogué reunir suficient informació per descriure el trasbals ocasionat per la guerra del Francès (1808-1814) als monjos d'Escaladei. Tanmateix, diferents estudis posteriors han posat de manifest que les tropes napoleòniques assaltaren i saquejaren la cartoixa almenys dues vegades el mes de novembre de 1810, si bé no ha estat possible establir la magnitud del

Aspecte actual del claustre menor o de Recordationis de la cartoixa d'Escaladei, reconstruït recentment amb diversos fragments recuperats d'entre la ruïna. (Fotografia de l'autor.)

robatori que perpetraren. Altrament, se sap que una de les contribucions de la cartoixa al sosteniment de la guerra consistí en el donatiu a les juntes locals de certa quantitat de plata, tal vegada obtinguda de la fosa d'objectes de culte.

Durant el Trienni Constitucional (1820-1823), els cartoixans hagueren d'abandonar Escaladei com a conseqüència de la reforma eclesiàstica promoguda pel govern lliberal. En quedar els edificis deshabitats, la biblioteca fou traslladada a Tarragona i els ornaments i els objectes litúrgics passaren a diverses parròquies de la rodalia o bé foren robats. Tot seguit, les propietats d'Escaladei foren expropiades per l'Estat, però l'any 1823, amb la restauració de la monarquia absoluta, els monjos pogueren retornar al monestir i recuperar la majoria dels seus béns. Val a dir que ignorem si, en aquest període, el vericle setcentista encara figurava entre les pertinences de la cartoixa.

Fins i tot en el supòsit que el vericle hagués retornat a Escaladei després del Trienni Constitucional, hauria estat impossible que se salvés de la violència que posà fi a l'existència de la cartoixa uns anys després. El 25 de juliol de 1835 els cartoixans sortiren precipitadament d'Escaladei alarmats pels avalots que es produïen a poblacions properes, principalment a Reus, on havien estat incendiats dos convents i assassinats alguns religiosos. Quan tot just havia passat una setmana de la fugida dels monjos, la cartoixa també estava en flames i molta gent dels entorns hi havia acudit per saquejar-la. L'expoli durà uns quants dies i deixà tots els edificis en estat ruïnós, tret de la capella del sagrari que, en quedar sense cap protecció, aviat també fou destruïda.

Apèndix documental

1

1727, setembre, 5. Barcelona

L'argenter barceloní Joan Mas contracta la construcció d'un vericle de plata daurada destinat a la cartoixa d'Escaladei. Dom Agustí Massot, prior de la cartoixa de Montalegre, formalitza l'encàrrec en nom de dom Francesc Vidal, prior de l'esmentada cartoixa d'Escaladei.

AHPB, not. Jaume Sayós, *Borredor*, 1727 (966/2), f. 101r-103v.

Die veneris 5 septembris 1727.

Sobre lo acte de consert, per y entre lo molt reverent pare dom Agustí Massot, prior de la cartuxa de Nostra Señora de Montalegre, bisbat de Barcelona, com a tenint expressa facultat del molt reverent pare prior y real monastir de la cartuxa de Escala Dei, en lo archabisbat de Tarragona,

en virtut de una carta a ell escrita per lo molt reverent pare dom Francisco Vidal, prior de dita real cartuxa de Escala Dei, de data de trenta-hu de agost pròxim passat, en dit nom, de una part, y Joan Mas, argenter, ciutadà de Barcelona, de part altre, són estats convinguts, fets, firmats y jurats los pactes avall escrits y següents:

Primerament, lo dit Joan Mas, per lo que avall per part de dit real monastir de Escala Dei se li prometrà donar y pagar, hage de fer, com ab thenor del present promet a dit molt reverent pare prior y monastir de Escala Dei, encara que absents, y per ells al dit molt reverent pare dom Agustí Massot, agent predit, present, fer y fabricar un verigle de set palms y mitg de alt de la forma que-s troba lo dibuix fet per rahó de dit verigle, firmat de mà de dit molt reverent pare dom Agustí Massot y dit Joan Mas, y segons lo modelo que del dibuix se li entregarà, lo qual verigle ha de tenir dos caras, axí en lo sol com en la urna, y a la part de atràs se ha de labrar una altre istòria corresponent a la del demunt, y en las tarjas de baix en lo peu, en la de devant labrar-hi las armas de Escala Dei y en la de la part contrària o atràs, lo que apareixerà corresponent respecte a las armas, lo qual verigle ha de ser dorat de totas parts y dins la urna, y dit verigle promet tenir fet y acabat per tot lo any 1729.

Ítem, lo dit Joan Mas promet pagar y posar tot lo que se haurà de menester per fer y fabricar dit verigle a gastos y per compte de dit Mas, menos lo que avall se dirà, que per part de dit monastir de Escala Dei se haurà de fer y cumplir.

Ítem, és estat convingut y pactat que per part de dit monastir de Escala Dei se li hage de pagar y entregar, com lo dit molt reverent pare dom Agustí Massot, com agent de aquell promet que se li entregarà y pagarà, tota la plata, axí fina com la demés, adequada per la obra.

Ítem, tot lo or sia menester y necessari per dorar.

Ítem, los ferros, bronses y fustas que hauran de permanèixer o quedar en lo dit verigle, tot lo que se li entregarà axí com se offerirà o serà menester per dita obra.

Ítem, lo modello de dit verigle, que serà part de fusta y part de sera segons que se requirirà per la dita obra.

Ítem, és pactat que per las mans de dita obra se li hagen de pagar y donar per dit monastir de Escala Dei, com en nom de aquell dit molt reverent pare dom Agustí Massot, com a agent predit, promet pagar, onse lliuras quinse sous moneda barcelonesa per march, lo import de totas las quals mans se hagen de pagar ab tres pagas, ço és, la primera, eo per ella 500 ll. – s. barcelonesas lo dia comensarà la obra; altres 500 ll. – s. per la segona paga a mitja obra feta, y lo restant de ditas mans després de feta, acabada, visurada y perfisionada o haver cumplert com deu y deurà dit Mas dita obra.

Ítem, és pactat que, en cas de haver dit Mas de afinar la plata se li entregarà per dita obra, se li pagarà per dit monastir, a més de las mans sobreditas, lo treball y gastos tindrà per afinar dita plata.

Ítem, és pactat que, després de acabada dita obra y antes de la última paga, se puga fer visurar per experts anomenadors per quiscuna part, ab que per una ni altre de las parts pugan ésser anomenats en experts ningun dels pares y fills Tramullas ni Matons respective, sino per altres, y, visurada dita obra, lo dit Mas hage de fer, corregir, añadir y esmenar lo que diran dits experts, y que cada una de las parts hage de pagar sos experts.

Ítem y finalmente, que en cas esdevingués morir dit Joan Mas antes de acabar dita obra, las fermansas avall escritas hagen de fer acabar y concloure la dita obra si y conforme sobre queda convingut y pactat ab dit Joan Mas.

E las ditas cosas, totas y sengles, prometent la una part a la altre, *ad invicem et vicissim, et cetera*, atténdrer y cumplir, *et cetera*, sens dilació, *et cetera* [...]. Per lo que dit pare dom Augustí Massot obliga los béns de dit monastir de Escala Dei y dit Joan Mas, per més seguretat de ditas cosas, ne dóna per fianzas a Francisco Domènech y a Joan Baptista Delasseca, argenters, ciutadans de Barcelona, presents y lo càrrech de fermansas acceptants [...]. E los dits Domènech y Delacia [sic], fermansas presents, llohan, *et cetera*, acceptant lo càrrech de fermansa y de grat, *et cetera*, prometen a dit pare prior y monastir de Escala Dei, y per ells a dit pare dom Augustí Massot, present, que tant ab dit Joan Mas, son principal, com sens ell y assolas a las ditas cosas seran tinguts y obligats [...].

Testes sunt reverendus doctor Iosephus Vilar, presbiter et beneficiatus ecclesiae parochialis Beatae Mariae de Mari, huius civitatis, et Iosephus Güell, de familia domus Montis Hilaris, Barchinonae repertus.

2

1727, setembre, 23. Barcelona

L'escultor Pere Costa contracta la construcció del model (o models) del vericle destinat a la cartoixa d'Escaladei encarregat a l'argenter Joan Mas. Igual que en el contracte signat amb l'argenter, el prior de la cartoixa de Montalegre actua en nom del prior d'Escaladei.

AHPB, not. Jaume Sayós, *Borredor*, 1727 (966/2), f. 118vr-120r.

Die martis 23 septembris 1727 in dicto monasterio Beatae Mariae Montis Hilaris ordinis cartusiensis, diocesis Barchinonae.

Sobre lo acte de concert y cosas avall escritas, per y entre lo molt reverent pare dom Agustí Massot, prior de dit monastir de Nostra Senyora de Montalegre, com a tenint facultat expressa del molt reverent pare prior y real monastir de Scala Dei del mateix orde de la cartuxa, archibisbat de Tarragona, en dit nom, de una, y Pere Costa, escultor, ciutadà de Barcelona, de part altre, són estats firmats y jurats los pactes avall escrits y següents:

Primerament, és estat convingut y pactat entre ditas parts que lo dit Pere Costa, per lo que per part de dit real monastir de Scala Dei se li prometerà donar y pagar aje de fer y fabricar, com ab thenor del present promet al dit reverent pare prior y real monastir fer y fabricar, un modello del varigle segons lo dibuix que per dit Pere Costa és estat fet y concertat fer de plata ab [espai en blanc] Mas, argenter, ciutadà de Barcelona, lo qual modello ha de ser part de fusta y part de sera,

segons se requirirà o necessitarà per poder-se fabricar sobre de plata, lo qual ha de tenir set palms y mitg de alt, y dit varigle ha de tenir dos caras y, al detrás de la urna de dit verigle, farà y fabricarà altre història corresponent a la de davant y tot, tant fusta com cera com lo demás se necessitarà per fabricar dit modello, a gastos y per compte de dit Pere Costa, sens que dit monastir de Scala Dei li tinga de donar ni subministrar cosa, y dit modello comensarà en continent, y aquell promet tenir entregat per tot lo present y corrent any 1727.

Ítem, los dits pare prior y monastir de Scala Dei, per lo preu y valor de dit modello, prometen pagar y donar, com ab thenor del present lo molt reverent pare dom Agustí Massot en nom de aquell promet donar y pagar al dit Pere Costa, cent sexanta-vuit lliuras barceloneses ab tres pagas, so és, 56 ll. – s. lo dia que comensarà la obra, altres 56 ll. – s. essent la obra ja mitg feta y las restants 56 ll. – s. després de conclòs y entregat lo dit modello al argenter.

E las ditas cosas, totas y sengles, prometen la una part al altra, *ad invicem et vicissim*, atténdrer y cumplir, tenir y servir sens dilació ni excusa alguna [...].

Testes de firma dicti reverendi patris domini Augustini Massot sunt Ioannes Toyat, de familia dicti monasterii, et Ioannes Mas, agricola parochiae Sancti Cipriani de Tiana, diocesis Barchinonae.

Testes de firma dicti Petri Costa, qui Barchinonae firmavit die 5 octobris praesenti anni 1727 sunt Antonius Puigrefagut et Franciscus Miquel, ambo scriptores Barchinonae degentes.

Ítem, lo dit Pere Costa, de grat, *et cetera*, firma àpoca als dits reverents pare prior y monastir de Scala Dei, absents, de sinquanta-sis lliuras per la primera paga del sobre dit preu fet, rebudas de comptants a sos voluntats, volent sia compresa qualsevol rebuda *ut ne appareat, et cetera*.

Testes sunt praedicti ultimi.

3

1730, setembre, 21. Barcelona

L'argenter Joan Mas i el també argenter Joan Baptista de la Seca (o Delaseca), que construeixen conjuntament el vericle destinat a la cartoixa d'Escaladei, arriben a un acord sobre la forma de repartir-se els pagaments efectuats pel procurador de dita cartoixa.

AHPB, not. Miquel Cabrer, *Manual*, 1730 (967/3), f. 239r-239v.

Dicto die [Die iovis XXI mensis septembris anno a Nativitate Domini MDCCXXX].

Joan Mas, argenter, ciutadà de Barcelona, de una part, y Joan Baptista Delaseca, també argenter, ciutadà de Barcelona, de part altra, acerca lo ajust tenen fet ab lo prior y monastir de la cartuxa de Escala Dei de treballar y compòndrer vericgle per la iglésia de dit monastir, del qual ajust consta (segons se assereix) en poder del quondam Gaspar Sayós, notari públich de Barcelona, a 30 de setembre 1727, per y entre ditas parts és estat firmat y jurat lo conveni y ajust que avall se expressarà:

Primerament, que per quant antes de la firma de dit acte se havia convingut entre las parts que entre los dos farian dit vericgle y que cada qual rebria la part de la satisfació segons més y menos treball y gastos tindria en ell, y en atenció que dit Joan Mas cobrà sinch-centas lliures de primera paga y quatre-centas lliures de segona sens entregar diner algú al dit Joan Batista Delaseca per rahó de sos treballs y gastos que ha fet en dita obra, per ço és pactat entre ditas parts que, del dia present en avant, ningú de ells ni altre per ells durant dita obra puga cobrar partida alguna de diner del pare procurador de dit monastir en satisfació dels treballs de dita obra y que, finida que sia dita obra, sia feta visurar y que dit Joan Batista Delaseca, després de feta dita visura, cobria independent de dit Joan Mas tota y qualsevol porció de diner que importia lo residuo de las mans de dita obra y que aleshores restarà devent dit monastir.

Ítem, que de esta hora en avant no puga ni dega preténdrer lo dit Joan Mas lo encorporar-se ni demanar ni rèbrer de dit monastir de la cartuxa ninguna partida de or ni plata que toquia entregar per acabar dita obra, ans bé, des de ara concent dit Joan Mas que ditas entregas se fassian al dit Joan Batista Delaseca, tenint est obligació de donar compte de tot lo que constarà haver-se-li entregat.

Ítem, que passats tres dias després de acabada dita obra sia de la obligació de una y altra de las parts formar un compte dels treballs y gastos que cada part haurà tingut en dit vericgle a fi de cobrar cada un de ells lo que li espectarà segons sos treballs y que, altrament, passats dits tres dias y en lo cas de no poder-se convenir acerca llurs treballs y gastos, sia de la obligació de una y altre de ditas parts, dins sinch dies després de passats los tres, lo elegir dos argenters, un per cada part, donant-los facultat de judicar acerca est fet, devent ditas parts arreglar-se al judici que dits elegits faran acerca la subdivisió de dits treballs y gastos en dita obra, y en cas los dos elegits vingan discordes, dega lo pare procurador de dit monastir elegir un tercer, y las ditas parts, irremisiblement, degan estar a la decisió de ell.

Ítem, que dins tres dias contadors del dia serà judicada dita obra sia de la obligació de dit Joan Mas donar compte y rahó a dit Joan Batista Delaseca dels diners que a compte de las mans de dita feyna té rebuts fins vuy, y dit Joan Batista Delaseca dega donar compte al dit Joan Mas dels diners haurà cobrat acabada que serà estada la dita feyna, devent refer la una part a la altra, dins tres dias després de fet lo judici per dits experts elegits y, en son cas, per lo tercer, lo que quedarà alcançat segons lo judici que per dits experts serà estat fet.

Ítem, que en cas una o altra de ditas parts vulla apartar-se del tractat y ajustat ab lo present conveni y del que dits experts, y en son cas dit tercer, decidiran, caiga ipso facto, en qualsevol de dits casos, la part que se apartarà, en pena de dos-centas lliures barceloneses, aplicadoras a la altra part que estarà y aproparà lo present conveni y judici de dits àrbitres y experts, la qual pena graciosament se imposan las ditas parts sobre si y sos béns.

Et ideo nos, dictae partes laudantes, et cetera, gratis, et cetera, convenimus et bona fide promittimus una pars nostrum alteri, et nobis ad invicem et vicissim, quod supradicta pacta et unum quodque eorum, prout ad utramque partem nostri tangunt et concernunt, faciemus, attendemus et complebimus sine dilatione, et cetera [...].

Testes sunt Petrus Dussaut, iuvenis aurifex, et Sebastianus Prats, scriptor, Barchinonae degentes.

Notes

- 1.- Jaime VILLANUEVA, *Viage literario a las iglesias de España, XX, Viage a Tarragona*, Madrid: Imprenta de la Real Academia de la Historia, 1851, p. 156-166. També aportà informació sobre les obres de pintura i escultura que es trobaven a la cartoixa: Juan Agustín CEÁN BERMÚDEZ, *Diccionario histórico de los más ilustres profesores de las Bellas Artes en España*, Madrid: Real Academia de San Fernando, 1800 (diversos articles). La majoria d'autors que posteriorment han descrit l'estat en què es trobava Escaladei abans de la desamortització s'han basat en les dues obres citades i en els testimonis aportats per Cayetano BARRAQUER Y ROVITALTA, *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, I, Barcelona: Imprenta de Francisco J. Altés y Alabert, 1906, p. 212-214, i *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*, II, Barcelona: Imprenta de Francisco J. Altés y Alabert, 1915, p. 259-270. Entre les monografies publicades més recentment destaquen: Ezequiel GORT I JUANPERE, *Història de la cartoixa de Scala Dei*, Reus: Fundació Roger de Belfort, 1991; Pere DE MANUEL, *Cartoixa de Santa Maria d'Escaladei, Guia històrica i arquitectònica*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2003, i Ezequiel GORT, *Escaladei, La cartoixa de Montsant*, Albarca: Migdia Serveis Culturals, 2008.
- 2.- Entre les publicacions on s'estudia l'evolució de les custòdies i la seva tipologia cal destacar: Joseph GUDIOL Y CUNILL, *El mobiliari litúrgich, Resum arqueològic*, Vich: Tip. Balmesiana, 1920; Manuel TRENS, *Las custodias españolas*, Barcelona: Editorial Litúrgica Española, 1952, i Joan DOMENGE I MESQUIDA, «Les custòdies processionals catalanes i les seves variants tipològiques a través del temps» a *7 MD'A a fons*, Girona: Museu d'Art de Girona, 1997, p. 74-91.
- 3.- Carles DÍAZ I MARTÍ, «Els continus desplaçaments dels visitadors de la província catalana: els viatges de dom Agustí Massot» a *La província cartoixana de Catalunya, La cartoixa de Montalegre (Actes del XXIII Congrés Internacional sobre la Cartoixa, La Conreria, Tiana, 5-8 de maig de 2005)*, Barcelona: Diputació de Barcelona, 2006, p. 359-364.
- 4.- Biblioteca Universitària de Barcelona (BUB), *Sermones varios del venerable padre don Agustí Massot* (Ms. 1.312).
- 5.- Vegeu l'Apèndix documental, document 1.
- 6.- Vegeu l'Apèndix documental, document 2.
- 7.- L'època que signà Pere Costa quan rebé el primer pagament figura al final del document citat a la nota anterior.
- 8.- Vegeu l'Apèndix documental, document 3. La menció a l'ajust signat davant del notari Gaspar Sayós el 30 de setembre de 1727 per Joan Mas i Joan Baptista de la Seca amb el prior d'Escaladei és errònia, almenys pel que fa al nom del notari. Gaspar Sayós morí el 25 de juny de dit any 1727 (data facilitada per Lluïsa Cases i Loscos) i el succeí el seu fill Jaume, en els llibres del qual no sembla que es pugui trobar l'ajust. Hem optat per interpretar que amb la menció esmentada —segurament feta de memòria— es volia fer referència al contracte signat per Joan Mas el 5 de setembre del mateix any 1727 (vegeu el document citat a la nota 5).
- 9.- Francesc Domènech morí l'any 1730 a l'edat de 63 anys i fou enterrat el dia 19 de març de dit any a la sepultura comuna que els argenters tenien a l'església de Nostra Senyora de la Mercè, de Barcelona (Arxiu de la Corona d'Aragó, ACA, Monacals, Volums Hisenda, Mercè, Barcelona. *Òbits i sepultures de seculars, 1694-1819*, reg. 2.725, f. 21).
- 10.- Josep M. MADURELL MARIMON, «La urna d'argent de Sant Bernat Calvó de la Seu de Vich», *Ausa* (Vic), 58 i 59 (1968), p. 25-33; Alba ERRA ZUBIRI, «L'urna de Sant Bernat Calvó (1700-1728)», *Butlletí del Museu Nacional d'Art de Catalunya* (Barcelona), 2 (1994), p. 63-71 (aquest article és un resum de: *L'argenter Joan Matons i l'urna de Sant Bernat Calvó, 1700-1728*, tesi de llicenciatura realitzada per M. Alba ERRA I ZUBIRI i dirigida per la doctora Núria de Dalmasas, Universitat de Barcelona, 1990), i Carles DORICO I ALUJAS, «La construcció de l'urna de sant Bernat Calvó i els models de Pere Costa, Salvador Gurri i Nicolau Traver», *Locus Amoenus* (Bellaterra), 12 (2013-2014), p. 131-155.
- 11.- M. Alba ERRA I ZUBIRI, *L'argenter Joan Matons...*, p. 218-219 (doc 21).
- 12.- Pere Costa disposa d'una extensa bibliografia, de la qual ens limitarem a citar les publicacions més significatives. Ja a l'inici del segle XIX aparegué una biografia de l'escultor en una obra d'ampli abast: Juan Agustín CEÁN BERMÚDEZ, *Diccionario histórico de los más ilustres profesores...*, I, p. 365-367. En el transcurs del segle passat veieren la llum diversos estudis en els quals destacats historidors divulgaren les dades fonamentals de la biografia del mestre: Jaime MARQUÉS CASANOVAS, «Pedro Costa Casas, Antecedentes familiares y actividades profesionales», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses* (Girona), XI (1956-1957), p. 349-358; Cèsar MARTINELL, *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya, Barroc acadèmic (1731-1810)*, Monumenta Cataloniae, XII, Barcelona: Editorial Alpha, 1963, p. 125-127, i E[duard] JUNYENT, «L'escultor vigatà Pere Costa», *Vich* (Vic), 1973, s. p. (aquest article ha estat reproduït en un llibre publicat en homenatge al seu autor: Eduard JUNYENT I SUBIRÀ, *Estudis d'història i art (segles IX-XX)*, Pròleg, selecció i edició a cura de Ramon Ordeig i Mata, Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2001).

Posteriorment, diferents investigadors, entre els quals l'autor d'aquestes línies, han aprofundit en alguns dels aspectes més rellevants de l'activitat de l'escultor.

- 13.- Vegeu la nota 10.
- 14.- ACA, Monacals, Volums Universitat, Santa Maria de Jonqueres, Barcelona, *Llibre dels comptes donats pel procurador de la Reial Casa de Jonqueres [...], 1710-1733* (reg. 358), f. 202v.
- 15.- ACA, Monacals, Volums Hisenda, Cartoixa de Montalegre, Tiana, *Llibre de despeses de la procura..., 1684-1733* (reg. 2.060) f. 306r i 310v.
- 16.- AHPB, not. Salvador Golorons i Prous, *Manual, 1717-1729* (933/3), f. 359v-360r: 9 de novembre de 1727. Document citat per José M. MADURELL, «Obras artísticas hospitalarias barcelonesas», *Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad* (Barcelona), XII (1968), p. 33-50. Vegeu també: Carles DORICO i ALUJAS, «Col·laboració entre escultors i argenters en l'orfebreria catalana de l'època del barroc», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* (Barcelona), XXV (2007), p. 311-349.
- 17.- Arxiu Capitular de Girona, *Resolucions capitulars, 1731-1735* (v. 53), f. 32v: 25 de juny de 1731.
- 18.- Quan no s'indica altra cosa, la data aproximada de naixement dels argenters biografiats és la mitjana obtinguda a partir de l'edat consignada en diverses llistes presentades pel gremi per al pagament del cadastre personal (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, AHCB, Fons gremial, *Cadastre personal, Argenters*).
- 19.- Es pot trobar una breu referència a l'activitat d'aquest argenter a *L'orfebreria barcelonina a l'entorn del 1700*, treball de final de grau de Sara GUTIÉRREZ IBÁÑEZ, amb tutoria de Sílvia Canalda Llobet, setembre de 2013, p. 104. Altrament, aquest treball proporciona una amplíssima bibliografia relativa a l'orfebreria de l'època,
- 20.- AHCB, Fons gremial, Argenters, *Llibre de passanties, 1629-1752* (reg. 41/16), n. 855.
- 21.- AHPB, not. Bonaventura Galí, *Capitulorum matrimonialium et concordiarum liber [tercius], 1711-1717* (918/61), f. 65r-72v: 2 de juliol de 1712, i *Manual, 1712* (918/12), f. 347v. i f. 347v-348r: 2 de juliol de 1712. També: Arxiu Diocesà de Barcelona, Parròquies, Santa Maria del Mar, *Expedients matrimonials*, caixa 12, 1712-1713, doc. 119: 3 de juliol de 1712. El dot de Mònica Bruguera generà diversos documents, entre els quals es pot citar: AHPB, not. Bonaventura Galí, *Manual, 1715* (918/15), f. 275v: 3 de setembre de 1715, i *Manual, 1720* (918/20), f. 83r: 22 de juliol de 1720, i not. Miquel Cabrer, *Manual, 1740* (967/13), f. 438v-440r: 30 de juny de 1740.
- 22.- Josep M. MADURELL i MARIMON, «Obres antigues d'argent, Repertori documental (i II)», *Ausa* (Vic), 52 (1965), p. 212-215, i AHPB, not. Josep Francesc Fontana, *Manual, 1721* (934/16), f. 48v i 48v-49r: 28 de març de 1721.
- 23.- AHPB, not. Josep Francesc Fontana, *Manual, 1720* (934/15), f. 120r-122r: 26 de setembre de 1720 (document citat per Josep M. MADURELL MARIMON, «La uma d'argent...»).
- 24.- Defunció anotada a llista presentada pel gremi d'argenters per al pagament del cadastre personal de l'any 1724 (AHCB, Fons gremial, *Cadastre personal*).
- 25.- Joan Mas (i Ros) es féu càrrec del pagament d'alguns deutes del seu pare: AHPB, not. Bonaventura Galí, *Manual, 1725* (918/25), f. 255r-255v: 15 de desembre de 1725 (plata comprada l'any 1721), i f. 255v: 16 de desembre de 1725 (calçat).
- 26.- Vegeu la nota 20.
- 27.- Joan Baptista de la Seca (o Delaseca) nasqué vers l'any 1691 i ingressà al gremi d'argenters de Barcelona el 20 de juny de 1717 després de superar l'examen de mestria amb la presentació de l'empunyadura d'una espasa (AHCB, Fons gremial, Argenters, *Llibre de passanties, 1629-1752*, reg. 41/16, n. 830). La seva trajectòria professional es gairebé desconeguda i la simplicitat del dibuix que deixà en el llibre de passanties indueix a pensar que tingué una precària formació artística. L'any 1746 se'l considerarà «impeidit o inhàbil per treballar» (AHCB, Fons gremial, *Cadastre personal, Argenters*), però cinc anys després encara se'l pot documentar com a testimoni d'un procés que enfrontà diversos argenters (AHCB, Arxiu del Veguer i del Corregidor, sèrie XXXVII, actuari Josep Font i Vidal, any 1751, caixa 1.083: *Joseph Darder, platero, vecino de Barcelona, contra Lorenzo Carreras, Joseph Costa y Joseph Marés, plateros, i Rosa Darder*).
- 28.- BUB, *Sermones varios...*, f. 669 (foliació moderna: 348).
- 29.- ACA, Monacals, Volums Hisenda, Cartoixa de Montalegre, Tiana, *Llibre de despeses de la procura..., 1684-1733* (reg. 2.060), f. 305r: 6 de desembre de 1727.
- 30.- AHPB, not. Joan Olzina Cabanes, *Manual, 1740* (1.007/5), f. 404v-406r: 28 de setembre de 1740. Els argenters que avalaren Jaume Santpere foren: Francesc Santpere, Joan Mas i Eloi Mas. Aquest últim era germà de Joan Mas (i Ros); havia nascut vers l'any 1698, assolí la mestria el 1727 i morí vers 1762.
- 31.- AHPB, not. Joan Olzina Cabanes, *Manual, 1740* (1.007/5), f. 406r-406v: 29 de setembre de 1740.
- 32.- AHCB, Fons gremial, *Cadastre personal, Argenters*, diferents anys. (El canvi de denominació que en aquest paràgraf s'aplica a la corporació formada pels argenters barcelonins es deu al fet que l'any 1732 dita corporació deixà de ser gremi per passar a ser col·legi.)
- 33.- Vegeu la nota 1.